

UOT 316. 6

SOSİOLOJİ BAXIŞLARDA GƏNCLƏRİN TƏNHALIĞININ TƏZAHÜR SƏBƏBLƏRİ, FƏSADLARI VƏ ÇIXIŞ YOLLARI

Zahid ƏLİYEV*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 4 avqust 2023; çapa qəbul edilmişdir: 5 sentyabr 2023; online-da çap edilmişdir: 27 sentyabr 2023.

Received: 4th of August, 2023; accepted: 5th of September, 2023; published online: 27th of September, 2023.

Açar sözlər: *gənclik, tənhalıq, qloballaşma, könüllü təcridolunma, dəyərlər, dinlər, insan münasibətləri*

Giriş

Ümumilikdə, insan yaşamı təkcə maddi ehtiyaclarının ödənilməsini deyil, onun mənəvi-psixoloji tələbatlarının da vaxtında yerinə yetirilməsini tələb edir. Bununla da, sosioloji araşdırmaların fasiləsiz olaraq həyata keçirilməsi, əldə edilən nəticələrin ən yeni metodlarla analiz edilərək, insanlıq üçün mühüm elmi mülahizələrin cəmiyyətə çatdırılması və ən vacibi, onların tətbiq edilməsi insanların, xüsusilə gənclərin həyatının bir çox faciələrinin yaranışında duran tənhalıq kompleksinin ən azından vaxtında aşkara çıxarmaq zərurətini aktuallaşdırır. Qloballaşan zəmanəmizdə, bu proses, xüsusilə uşaqlar və gənclər arasında məktəblərdə, ali və orta ixtisas müəssisələrində məhz sosioloqlar, psixoloqlar tərəfindən “bu gün, burada və indi” şüarı altında, dəqiqliklə və mütəmadi yerinə yetirilərsə, cəmiyyətlərin “lokomotiv”i olan gəncliyin daha effektiv həyat tərzini təmin edilə bilər.

Gənclərdə “tənhalıq” kompleksi psixoloqlar tərəfindən ruhi fenomen kimi qəbul edilir; bununla belə elmdə tənhalığı təklidən, izlənmə ifadələrindən fərqli aspektlərini də nəzərə alındığını diqqətdə saxlamaq vacibdir. İzolyasiya və ya insanın özünü təcrid etməsi, onun sosial mühitə qarşı etiraz forması olaraq, daxili psixi faktorlarla əlaqəli deyildir. İnsan bu cür həyat tipini özü seçir.

Beləliklə, təcridolmanın obyektini insan özü seçir – kimdən, kimlərdən, ya cəmiyyətdən özünü qərəzli olaraq ayırır. Tənhalığın obyektini əksinə insanın özüdür; yəni bir yerdə insan, ikinci yerdə onun seçdiyi tənhalıq durur. Bununla da insanın tənhalıq vəziyyətində daxili dünyasında ikili format yaranır – “mən” və “onlar”. İnsan özünün “mən”ini onlardan hər zaman ayıraraq, müəyyən psixoloji xəstəliklərə düçar olur. Burada yaş məsələsi önəmli yer tutur, yəni bu fikirlər daha çox gənclərə aiddir.

Gənclərdə tənhalıq kompleksi

Cəmiyyətlərin yaratmış olduğu mədəniyyətlər tarixinə baxdıqda bəzi mütəfəkkir alimlərin belə gənclik illərindən daxili tənhalığa qapanması, sonra mükəmməl əsərlər yazdıqlarını və ixtiralar etdiklərini görürük. Bu siyahıda Platon, Sokratdan başlayaraq, Nikolay Koperniki, Nikola Tesla və bir çox dünya şöhrətli alimləri qeyd etmək olar.

İslamda bu proses qəbul edilməklə daha çox zikr etmək, zikrə getmək anlayışı ilə

* *Beynəlxalq Tədris və Elmin İnkişafı Akademiyası*
e-mail: zahidaliyev061@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7340-2962>

qəbul edilərək, təcrid olunma müddəti 40 gün hesab olunurdu. Hətta böyük sərkərdə-hökmdarlar bu cür zikr günlərində hamıdan uzaqlaşaraq, təkbaşına qərarlar qəbul etmək üçün tənhalığı seçirdilər. Xristianlıqda rahiblərin bilərəkdən kilsə hücrələrində Allahla tək qalaraq, dini öyrənməkləri, günahlarının bağışlanması üçün dua etməkləri və s. prosedur qaydaları dində tənhalığın çıxış nöqtəsi kimi qəbul edildiyini göstərən bir adət-ənənə olaraq, bütün dinlərə, o cümlədən monoteizmə qədərki şamanizmə, animizmə də aid etmək olur. Bu cür insanlarda inam həmişə daha güclü olmuşdur. Ehtimal etmək olar ki, astronomiya elmində münəccimlər adlanan sinfə hakim sinif tərəfindən olan müraciətlərin əsas səbəblərindən biri də onların dünya işlərindən kənar olaraq, yalnız göy cisimləri, yəni Tanrı ilə maraqlanaraq, lazım gəldikdə düzgün proqnoz vermələrinə inam buradan qaynaqlanmışdır.

Tənhalıq fenomeninin araşdırılmasında filosof Hegelin ideyaları mühüm rol oynayır. Onun əsas ideyası “ruhdan ayrılmış iki dünya” adlanır. Təklük, tənhalıq alim tərəfindən iki münasibətin – insanın özü ilə sosial dünya ilə əlaqələrin itməsi deməkdir. İkincinin itirilməsi insanın özü-özülə tək qalmasının əsas şərtidir. İnsanın özünə aid olan “evi”, yəni özünün “məni” yerləşən bir daxili məkan olmalıdır. Bu “ev” anlayışı həm obyektiv, həm də subyektiv xarakter daşıyır. Tənhalığın tərkibində insanın eqosu, özünüsevməsi o qədər yüksəklikdə ola bilər ki, o heç kimin fikir və münasibətindən tam olmayaraq, ömür boyu davam edə bilər [10, s. 42-50].

Son onilliklərdə informasiya-kommunikasiya cəmiyyətində, yeni rəqəmsal mədəniyyətin yarandığı və sürətlə formalaşdığı dünyada KİV-lərin, yəni kütləvi informasiya vasitələrinin, cürbəcür sosial şəbəkələrin insanların şüuruna yeritməyə çalışdığı əsas davranış qaydalarından biri də insanların, xüsusilə gənclərin ilk yetkinlik çağlarından – 16-20 yaşlardan sonra həyatları haqqında qərarlar verəndə öz “daxili səsələrinə” qulaq asmaq, digər insanların fikirlərinə heç bir vəchlə inanmamaq, tək qərar verərkən əsas arqumentin “həyat mənimdir”, “özüm bilərəm”, “insan həyata bir dəfə gəlir; mənim ikinci şansım olmayacaq”, “mən seçimimə doğru tək olaraq qərar verirəm və gedim, alınmasa ən azından heç kimi günahlandırmayacağam”, “kim nə deyir, desin, mən öz fikrimdə qalırım” kimi düşünmə tərzini və qərarları ilə bütün cəmiyyət və ailələri ilə mübarizə yolunu seçirlər. Əslində, bu forma artıq ifrat tənhalığın yeni bir formasının meydana gəlməsidir. Bununla da, gənclər özlərindən əvvəlki nəsillərin həyat yolunu öyrənməkdən uzaqlaşaraq, yeni “gələcək sistem” yaradırlar. Bu sistemdə heç kim heç kimi eşitmir; heç kim hansısa bir nümunəni öyrənmir. Bu isə xalqların, topluların minilliklərlə yaratmış olduğu sosial cəmiyyətin əsasını təşkil edən dəyərlərin “qopuq” ünsiyyət formasının yaranması, münasibətlər quruluşlarının əsaslarının ciddi şəkildə dağıdılması deməkdir.

Yeni “tənha” gənc insanlar seçdikləri yollarda uğursuzluğa düşər olduqda, günahı cəmiyyətdə, onlara yetərinə diqqət və vaxt ayrılmamasında görəndə, artıq oturmuş, özünü doğruldan insan münasibətləri sistemində qayıtmaq məcburiyyətində qaldıqda, başqa növ tənhalıq kompleksinə daxil olurlar.

Bu cür kompleksin bütün ziddiyyətlərini Avropa filosoflarından J.P.Sartre xüsusi olaraq araşdırmışdır. O qeyd edirdi ki, insanın özünə yolu, yaxud öz aləmi həmişə konfliktlərdən ibarət və hər zaman insanın dünyada varlığının şübhələrlə dolu bir şəkli olmuşdur. Fransız yazıçısı və filosofu A.Kamyunun yaradıcılığında əksinə, antik mifologiyasının əsəirlərindən olan Sizif obrazı üzrə insan tənhalığı əslində onun böyük daxili gücü və azadlığının təcəssümüdür [10, s.12-16; 1]. Rus alimi N.A.Berdyayevin tənhalıq haqqında fikirləri psixoloji baxımdan daha da dəyərlidir. O qeyd edirdi ki, “tənhalıq insanın xislətinə aid olan müqəddəs haqqıdır. Belə ki, tənhalıqda, təklükə, şəxsiyyət yaranır, özünüdərk etmə tənhalıqda başlayır; təkrarı olmayan “mən” bu zaman formalaşır” [4, s. 34-42].

Cəmiyyətdən ayrılmaq, tənhalıq kompleksini yaşamağı seçmək bəzi insanlarda

gənclik çağlarından başlaya bilər. Sosioloqlar tərəfindən həyata keçirilən bir çox sorğuların nəticəsində aparılan təhlillərdən məlum olur ki, tənhalıq kompleksi yaşayan gənclərin davranış tərzini bunlardır: xəyallara dalmaq, musiqi dinləmək, yatmaq, ağlamaq, televizor, video və s. seyr etmək [2, s. 130-135; 3; s. 15-28].

Amerikada müəyyən vaxtlarda bəzi psixoloqların gənclərin keçirdiyi depressiya ilə bağlı apardığı araşdırmaların nəticələrinə baxsaq, təzadların səbəb və nəticələrinin tam bir uyğunluq təşkil etdiyini, yəni hətta qısa müddətli tənhalıqdan uzun müddətli depressiv vəziyyətlərə düşmənin səbəbi olduğu izah edilir. Ən mühüm səbəb insanın yaşam həvəsinin itməsi, neqativ fikirlərə aludə olması hesab olunur [17; 20].

Bununla da, gənclərdə tənhalıq kompleksi destruktiv vəziyyət olsa da, insanın özünüdərk, özünü təyin etmə, mövcud həyat şəraitinin dəyişdirməsinə qədər olanlara qaneçilik mərhələsi vacib bir dövrüdür. Gənclik dövründə seçim potensialının yaranması və dəqiqləşməsinə mane olan proseslərdən biri “tənhalıq” olsa da, əslində bu zaman insan həyatının mürəkkəb axtarışlar mərhələsidir.

Tənhalığın səbəb və nəticələri

Rusiyalı psixoloq və sosioloq alimlərdən P.H.Həsənova və U.K.Aminov araşdırmalarının birində tənhalığın səbəb və nəticələrini üç əsas aspektdə qruplaşdırmışlar:

I. Tənhalıq bütün insanlara bəlli bir yaşda xas olan psixi durum olaraq, onların digər insanlar tərəfindən qəbul edilməməsi və dəyərləndirilməməsi zamanı baş verir. Əsas əlamətləri kimi güclü əsəb gərginliyinin qısa müddət çərçivəsində başlanmasını misal çəkmək olar.

II. İnsanın öz yaxınlarının yanında belə bu hissi yaşatma qabiliyyətinin bir çox insanlarda mövcud olmasına baxmayaraq, belə fərdlərin ailələrinin, yaxınlarının diqqəti, hətta maraqlı işləri belə olsa da, hər zaman tənhalığa qarışmağa hazırdırlar. Belə gənclərə qayğı, diqqət çatışmazlığı subyektiv olaraq, kifayət etmədiyi və bu səbəbdən həyata neqativ yanaşmaları hər zaman açıq aydın müşahidə olunur.

III. İnsanın digər insanlar tərəfindən qəbul edilməsi, həm də onun özü tərəfindən özünün qəbul edilməsidir. Bu “zəncirlərin” birinin obyektiv, subyektiv səbəblərdən qırılması, insanın tənhalıq kompleksini yaşamasına münbit şərait yaradır [22, s.136-139].

Yaşadığımız dövrdə tənhalıq kompleksin öyrənilməsinin elmi cəhətdən istiqamətləri arasında psixodinamik, sosioloji, koqnitiv, interaksionist, fenomenal, privat, ekzistensial, humanist, bioloji, ictimai sistem, şəxsiyyət və yaradıcılıqla əlaqəli yanaşmanı göstərmək olar.

Bəşəriyyətin tənhalıq problemini psixodinamik yanaşmasının araşdırılması və bu sahədə keyfi müvəffəqiyyətlər əldə edən Z.Freyd və onun yaratdığı məktəbin davamçıları olmuşdu. Cərəyanın nümayəndələrinin mülahizəsinə görə, tənhalıq kompleksinin yaranma səbəbləri sırasında insanların öz şəxsiyyətlərinə pərəstiş etmələri, aqressivlik, cəmiyyətdə onların guya ki, yerinin kimlərinə tutması, narsisizm kimi xüsusiyyətlər durur [13].

İnteraksionist yanaşma

Gənclərdə tənhalıq kompleksinin araşdırılmasında vacib yerə sahib olan “*interaksionist*” yanaşmanın əsasında şəxsiyyətlərin tənhalıq aspekti və situasiyalar – vəziyyətlər təşkil edir. Belə ki, ümumi nəticəyə görə, gənclərdə tənhalıq kompleksi sosial qarşılaşmanın çatışmazlığı nəticəsində yaranır. Onlarda tənhalığın Azərbaycan – sosial və emosionallıq kimi əsas tipləri vardır;

birinci tip: gənclərin axtarışları sosial mühitin olmaması,

ikinci tip: gənclərin sevdikləri insanlarla intim həyatı qura bilmədikləri zaman formalaşır.

Hər iki tipin əsas xüsusiyyəti şəxsi marjinalıqda özünü göstərir. Hər ikisində qarşılıqlı dönüş hissi vardır. Bu yanaşmada seçilən tənhalıq kəskin və xroniki növlərə bölünür. Göstərilən cərəyanın digər nümayəndəsi sosioloq-psixoloq D.M.Bleinin baxışları araşdırdığımız mövzu ilə birbaşa bağlıdır. Konkret olaraq, alimin uzun illər apardığı sosioloji araşdırmalara görə, gənclər arasında intiharların ildən-ilə artmasının əsas səbəbləri sırasında 20 yaşdan başlayaraq, çox güclü tənhalıq kompleksinin yaranması və qapalı hisslərlə son məqsədin özünə qəsdin seçilməsi ilə bağlıdır. Başqa bir cərəyan olan “*fenomenoloji model*”in əsasında insanların gənclikdə özləri üçün “ideal” insan axtarışında olmalarının uğursuzluğa düçar olması haqqında olan elmi mülahizələr durur. Düzgün, ideal insan modeli axtarışının baş tutmamasının hər insanın təkrarı olmayan bir bioloji varlıq olmasını qəbul etməyən gənclər, çox tez axtarışlardan kənara çəkilirlər və “tənhalıq” xəstəliyinə düçar olurlar [11, s.120-132; 12, s. 320; 15, s.17-24; 17; 18, s. 538-544].

Privat yanaşma

Tənhalıq haqqında elmdə mövcud olan digər bir elmi cərəyan – “*privat*” yanaşma adlanır. Bu mülahizəyə görə, tənhalıq sindromu daha çox “intimlik”, “özünügöstərmə” anlayışları ilə elmə təqdim edilir. İnsanlar arasında olan münasibətlər sistemində, ünsiyyətdə “keyfiyyət” məsələsi insanların bəzən bir-birinə olan dərin inam və səmimiyyətini yaradır. Belə hallarda insanlar çəkinmədən daxili aləmləri, ruhi vəziyyətlərini, hətta sirlərini bölüşə bilir və özlərinin daxili aləmlərini göstərə bilirlər. Bu cür ünsiyyət formasını qurmağı bacarmayan insanların digər fərdlərlə münasibəti formal və süni xarakter daşıyır. Bununla da, intim – yaxın, səmimi və formal ünsiyyət arasında fərqi təxmini sxemləşdirdikdə, mütəxəssislərin fikrincə, privat yanaşma yaranır. Bu öz növlərində əksər hallarda gəncləri tənhalığa sürükləyir. Psixoloji cəhətdən sağlam insanlar hər iki ünsiyyət növündən düzgün istifadə etməyi bacarırlar. Bu cərəyanın nümayəndələrinin bir qismi bu münasibət növlərinin şkala modelini hazırlayaraq, tənhalıqda baş verən nöqtələri, vəziyyətləri ayırd etmirlər. Nəticələrə uyğun olaraq, belə nöqtələr həm fərdlərin daxili hisslərindən, həm də xarici faktorların təbii nəticələrindən asılı olaraq baş verir [5, s.11-22; 9, s.10-18; 10, s. 600-624; 8, s. 520].

Görkəmli alim K.Yaspersin bir fikrində deyilir ki, insanlığın *eksistenzik* elementlərindən ən vacibi tənhalıqdır. İnsan öz tənhalığı çərçivəsində daxili dünyasını kəşf edir və şəxsiyyətə çevrilir [14, s. 23]. Bu cərəyanın tanınmış nümayəndələrinin İ.Tomoharu, U.Naonori və N.U.Yamadanın adlarını çəkmək olar [21, s.1-9].

Humanist yanaşma

Tənhalıq kompleksini araşdıran məşhur alimlərdən olan amerikalı psixoloq A.Marşall hesab edirdi ki, tənhalıq sindromu insanların bütün həyatı boyu davam edir [19, s. 26-28]. Ona görə də, bu hadisə kompleks deyil. İnsanların özlərini tanıması, dərk etməsi üçün, xüsusilə gənc yaşlarında tənhalıqda olmaları mütləq şərtlərdən biridir; yəni hər bir insan bu proseduru istər-istəməz, təbii olaraq, keçdiyinə görə, tənhalıq kompleksinə humanistcəsinə, yumşaq, qınaqsız və tənqidsiz yanaşmaq lazımdır. Əgər insan bu hissini yaşanmasından qaçırsa, özünüdərk etmə prosesində digər insanları daim olaraq yorursa, belə insanlar çox neqativ xarakterli, xolerik olaraq, digərlərinin onların yaxşı və pis xüsusiyyətlərini kəşf etməyi və ona danışmağı belə tələb edirlər. Bu isə insanlara qarşı haqsızlıq deməkdir. Belə ki, hər bir insanın özünü aktuallaşdırması onun yalnız özünə aiddir. Burada kənar şəxslərin müsbət rolu ola bilməz. Hətta valideynlər belə öz övladlarının daxili “mən” problemini tam olaraq həll edə bilməzlər. Cərəyanın başqa bir tanınmış nümayəndəsi K.Qoldberq yazır ki, insan orqanizminin normal inkişafı üçün vaxtaşırı tək qalması çox vacib şərtlərdəndir [6, s.18-25].

Bioloji model adlı cərəyanın yaradıcısı ingilis mənşəli bioloq və etnoloq R.H.Coas

olmuşdur. Alimin elmə daxil etdiyi modelin əsas düsturu üç hissədən ibarətdir: qapanma, tam kənarlaşma və tənhalıq [16, s.1-14].

Beləliklə, gənclərdə tənhalıq məsələsi barədə, bəzi elmi araşdırmaların ümumi nəticələrinə görə, çıxış yolları kimi aşağıdakı işləri yerinə yetirməyi nəzərdə tutmaq olar:

- Gənc yaşlarda insanın özünə uyğun həyat, məqsəd və vəzifəsinin dəqiq müəyyənləşdirilməsi. Burada davranış qaydaları, tərbiyə, təhsil, cəmiyyətdəki tələb, təklif və digər məsələlər əsas prioritet olaraq qalmaqdadır.

Bundan ötrü “mən kiməm?” sualının cavabında öncə:

- Gəncin öz həyat vəzifələrinə, hədəflərinə çatmaq üçün zaman və əmək sərf etməsi, zəhmət çəkməsi;

- Hədəfə çatdıqda, cəmiyyət tərəfindən ona edilən etimadın doğruldulması;

Hər üç proses gənclərin şəxsi subyektiv münasibətlərindən keçir.

Azərbaycanın şifahi xalq ədəbiyyatında “dərdim dərmanımdır” kimi çox dərin fəlsəfi mənə kəsb edən, maraqlı bir deyim vardır. Bu müdrik kəlamda “dərd” sözünü bir çox anlamlarda izah etmək olar. Bu mənə rəngarəngliyi daxilində ayrıca sosium – insan – insanları dərd kimi qavrayaraq, insanın insan üçün dərman, əlac olduğunu başa düşmək mümkündür. Bundan başqa, nəzərə alsaq ki, xalqımız çox qədim zamanlardan dərin köklərə bağlı olan mənəvi dəyərlər sistemi yaratmışdır və bütün hallarda insanın təkliyi, körpəliyində ahıl çağları da daxil olmaqla, qınaq obyektinə çevrilmişdir, demək bizlər üçün də tənhalıq bir qüsur hesab edilmişdir. Daha dəqiq ifadə etsək, bizlər bütün yaşlarda tənhalığın “sonunun yaxşı olmayacağı”, “təklil Tanrıya aiddir”, “insan tək olmamalıdır”, “insan insana daha çox qulaq həyanı, həmsöhbət qismində lazımdır” və s. bu kimi tərbiyəvi məsləhətlər həyatda hər zaman təlqin edilir. Birinin od olanda, birinin su olub, “yanğın” başlayanda söndürə bilməsi məcazi mənada, yaxud ailə qurulanda ağsaqqalların, ağbırəklərin təcrübəsinə görə məsləhətləşib qərar verilməsi əslində hər zaman tənhalığa qarşı metodlar sistemidir. Eyni münasibət ailələrdə övladın dünyaya gətirilməsi haqqında olan maraqlı məsləhət xarakterli deyimlərdə qorunub saxlanılır. Bu cür misallardan valideynlərin daha çox yeni evlənən övladlarına “bir uşaq övlad demək deyil”, “tək uşaq eqoist olub, heç kimlə qaynayıb-qarışmaz”, “hamıdan yan gəzər”, “kimsəni bəyənməz, tikəsini paylaşmaz” və digər “proqnozlar” verərək, əslində bu cür uşaqların qardaşsız, bacısız qalmasının gələcəkdə tənha, köməksiz, arxasız, dayaqsız olacağını nəzərdə tutaraq, gəncləri yönləndirirlər. Burada, həm də nəsil artımının düzgün proqnozlaşdırılması, ocağın bir uşaqla sönməməsi və digər dünyəvi məsələlər öz əksini tapır. Nümunə çəkdiyimiz hər deyimdə insanlar tənhalığa həmişə etiraz etmişlər. Xalqımızın dünyagörüşü, təcrübəsi sözsüz ki, bütün elmlərdən üstündür. Bu cür münasibətlər sistemi mono-teizmə aid olan dinlərdə də mükəmməl şəkildə qələmə alınmışdır. Belə ki, hər üç mono-teizmə aid olan müqəddəs kitablarda əsas məsələ insanın düzgün yaşam qaydalarıdır. Bu davranış qaydalarına riayət etmək əksər hallarda insandan böyük səbr, dözümlülük tələb etsə də, nəticədə bir çox cinayətlərin qarşısını ala biləcək profilaktik (önləyici) hesab edilən güclü tərbiyəvi əhəmiyyətə malikdir.

Nəticə

Bütün vəziyyətlərdə insanın tənhalığa qapılmasının qarşısının alınmasında əsas məsələ fərdlərin maraqlı dairəsi, məşğuliyyətinin, işinin olması, yaşamaq üçün marağının formalaşması, özünə, yaxınlarına, xalqına, vətəninə sevgisinin, bağlılığının möhkəm olması durur. Bir problem yarananda gənclərin məxsusi olaraq, tənhalıq kompleksinə düşməmək üçün ən azından özünü sakitləşdirərək, bunun üçün əsas səbəbin hələ olmadığını anlayaraq, həyatına davam etmək üsulunu seçməsidir. Sözsüz ki, bu seçim insanların uşaqlıq, gənclik yaşlarından başlayaraq, ailədən, məktəbdən düzgün tərbiyə edilməsindən, cəmiyyətdə insana verilən dəyərdən, ona etibar etmək, qorumaq, güvənmək,

inanmaqdan çox asılıdır.

Tənhalıq insan münasibətlərinin bir formasıdır. Sözün ciddi mənasında cəmiyyətdə yaşayan və fəaliyyət göstərən hər insan sosial bir dünyadır. Onun özünəməxsus sosial, əxlaqi, estetik, siyasi, intellektual və s. keyfiyyətləri var ki, bunlar da həmin insanın məqsədinin, bu məqsədə çatmaq üçün seçilən vasitələrin, fəaliyyət növü ilə mexanizminin təyinedici amilləridir. Bəşəriyyətin gələcəyi gənclər olduğundan, onlara xüsusi həssaslıqla yanaşmaq, qorumaq, düzgün istiqamətləndirmək hər zaman insanların əsas vəzifələrindən olaraq qalmaqdadır. Bu baxımdan hər xalqın özünün dəyərlər sistemi əsas xilasedici qüvvə hesab oluna bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Sadıxov, Q.M. Məntiq. Dərs vəsaiti, Bakı: Azərtədrisnəşr, 1962, 235 s.
2. Адлер, А. Наука жить / А.Адлер. - Киев: Изд. Port-Royal, 1997, 288 с.
3. Адлер, А. Очерки по индивидуальной психологии: учебное пособие / А.Адлер, Москва: Изд-во Когито-Центр, 2002, 220 с.
4. Бердяев, Н.А. Я и мир объектов. Опыт философии одиночества и общения / Н.А.Бердяев, Москва: Республика, 1994, 191 с.
5. Буева, Л.П. Социальная среда и формирование гармонической личности / Л.П.Буева, Москва: Изд. Общество «Знание», 1971, 48 с.
6. Голдберг, К. Одиночество как нарушение восприятия времени // Journal of Contemporary Psychotherapy, Vol. 31, 2001, № 4, с.18-25
7. Лабиринты одиночества / Пер. с англ. Составление, общая редакция и предисловие Н.Е.Покровского. - Москва: Прогресс, 1989, 624 с.
8. Лапланш, Ж. Словарь по психоанализу / Ж.Лапланш, Ж.-Б.Поталис. - Москва: Центр гуманитарных инициатив, 2010, 752 с.
9. Леонтьев, А.Н. Потребности, мотивы, эмоции / А.Н.Леонтьев. - Москва: Изд-во Моск. Ун-та, 1971, 40 с.
10. Невлева, И.М. Философия. Учебное пособие / И.М.Невлева. – Москва: РДЛ, 2002, 448 с.
11. Сорокин, П.А. Человек. Цивилизация. Общество. / Общ. ред., сост. и предисл. А.Ю. Союмонов, пер. с англ. С.А.Сидоренко, Москва: Политиздат, 1992, 543 с.
12. Философский энциклопедический словарь: Более 3500 статей, раскрывающих содержание понятий всех областей философии: гносеологии, метафизики, психологии, этики, эстетики, философии права, истории и культуры и др. / Ред.-сост. Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко, Москва: ИНФРАМ, 2003, 576 с.
13. Фрейд, З. Психология бессознательного. Санкт-Петербург: Питер, 2015, 528 с.
14. Ясперс, К. Введение в философию. Москва: Канон+РООИ “Реабилитация”, 2017, 304 с.
15. Blei, D.M. Hierarchical topic models and the nested Chinese restaurant process / D.M. Blei, T.L.Griffiths, M.I.Jordan & J.B.Tenenbaum, In S.Thrun, L.Saul, & B. Schölkopf (Eds.) // *Advances in neural information processing systems*, vol.16, Cambridge: The MIT Press, 2004, p.17–24.
16. Coase, R.H. The problem of social cost // *Journal of Law and Economics*, Chicago: - The University of Chicago Press, 1960, vol.3, okt, p.1-44
17. Daniel Perez, Susana Fernandez, Kramel Borrajo, Preference. Oriented Planning for Achieving Satisfactor Emotion Steles [Elektronic resource] // 22.04.2016. URL <http://www.maes.hw.ac.uk/~ruth/plansig-08/ukplansig 09 submission 18>
18. Fishburn, P.C. A comparative analysis of group decision method / *Journal of the Sociology for General of Systems Personal, Behaviorocal Science*, - Chicago: - volume 16, 1971, 538-544 pp.
19. Marshall, A. Principles of economics / A.Marshall. – Charleston, South Carolina: Nabu Press, 2010. 866 pp.

20. Martie, G Haselton. Evolutionary Psychology of Emotions--1 Irrational Emotions or Emotional Wisdom? The Evolutionary Psychology of Emotions and Behavior: [Elektronic resource] / January, 2006. URL: https://www.researchgate.net/publication/267703549_Evolutionary_Psychology_of_Emotions-1_Irrational_Emotions_or_Emotional_Wisdom_The_Evolutionary_Psychology_of_Emotions_and_Behavior
21. Tomoharu, I. Modeling social annotation data with content relevance using a topic model / I.Tomoharu, N.U.Yamada, U.Naonori // Conference: Advances in Neural Information Processing Systems 22: 23rd Annual Conference on Neural Information Processing Systems 2009. Proceedings of a meeting held 7-10 December Vancouver, British Columbia, Canada, 2009, p.1-E).
22. Tsahaeva, A.A., Emotional burn-out of the young psychologist while performing job functions // European Journal of Natural History, 2016, № 3., pp.136-139.

Резюме

Захид Алиев

Причины, последствия и пути выхода из одиночества молодежи в социологических взглядах

Среди важных изменений, происходящих время от времени в молодости, которая является наиболее продуктивным периодом жизни человека и полезным для развития общества, период одиночества и «добровольной изоляции» всегда интересовал мыслящих ученых, интеллектуалов, в том числе социологов. Своевременная профилактика этого комплекса, иногда приводящего к тяжелым осложнениям, осуществляется через семью, образование и профессию. Если произойдет разрыв одного из трех аспектов, или будут предприняты неверные шаги, или если он будет отложен на другое время, то процесс может привести к отсталости обществ и наций, а то и к полному уничтожению. В наше время широта и богатство информационных баз, действительно облегчают жизнь молодежи, однако технологические реалии приводят к их изоляции. Другой выход – сохранить национально-нравственные ценности каждого народа и передать их будущим поколениям через молодежь.

Одиночество – это форма человеческих взаимоотношений. В буквальном смысле слова каждый человек, живущий и действующий в обществе, представляет собой социальный мир. Его уникальное социальное, моральное, эстетическое, политическое, интеллектуальное и т. д. обладают качествами, которые являются определяющими факторами цели этого человека, средств, выбранных для достижения этой цели, вида деятельности и механизма. Поскольку будущее человечества – это молодые люди, относиться к ним с особой чуткостью, защищать их, правильно направлять всегда остается одной из главных задач людей. В связи с этим систему ценностей каждой нации можно считать главной спасительной силой.

Ключевые слова: молодость и одиночество, глобализация и добровольная изоляция, ценности, религии и человеческие отношения

Summary

Zahid Aliyev

Causes, Consequences and Ways Out of Youth Loneliness in Sociological Views

Among the important changes that occur from time to time in youth, which is the most productive period of a person's life and useful for the development of society, the period of loneliness and "voluntary isolation" has always interested thinking scientists, intellectuals, including sociologist. Timely prevention of this complex, which sometimes leads to serious complications, is carried out through family, education and profession. If one of the three aspects breaks down, or the wrong steps are taken, or if it is postponed to another time, then the process can lead to the backwardness of societies and nations, or even to complete destruction. Technological realities lead to their isolation. Another way out is to preserve the national and moral values of each people and pass them on to future generations through youth.

Loneliness is a form of human relationships. In the strict sense of the word, every person living and acting in society represents a social world. His unique social, moral, aesthetic, political, intellectual, etc., have qualities that are the determining factors of that person's goal, the means chosen to achieve that goal,

the type of activity and the mechanism. Since the future of humanity is young people, treating them with special sensitivity, protecting them, and guiding them correctly always remains one of the main tasks of people. In this regard, the value system of each nation can be considered the main saving force.

Keywords: *youth and loneliness, globalization and voluntary isolation, values, religions and human relations*

Redaksiya heyətinin üzvü f.e.d., prof. Məmmədov Əziz Bəşir oğlunun rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.